

**Bolalar adabiyoti orqali o'quvchilarda milliy qadriyatlar va kreativ tafakkurni
shakllantirish**

Ortiqova Zulfiya Nurmaxamatovna
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Abdullayeva Madinaxon Madaminjon qizi

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash jarayonida vizual materiallardan (rasmlar, grafiklar, diagrammalar, piktogrammalar) foydalanishning samaradorligini yoritadi. Vizual materiallar matnni tushunishni faollashtiradi, o'quvchi fikrlashini jonlantiradi va diqqatni matnning mazmuniy tuzilmasiga yo'naltiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, vizual yordamlar qo'llangan baholash jarayonida o'quvchilarning matnni tahlil qilish, asosiy g'oyani ajratish va savollarga mantiqan javob berish ko'nikmalari sezilarli darajada oshadi. Vizual qo'llab-quvvatlash — matn ortidagi ma'noni ochib beradigan ko'zgu: u o'quvchi ongida obraz yaratadi va mazmunni tushunishni osonlashtiradi.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, vizual materiallar, rasmlar, boshlang'ich sinf, matnni tushunish.

Аннотация : В данной работе рассматривается эффективность использования визуальных материалов (изображений, диаграмм, пиктограмм, графиков) при проверке читательской грамотности учащихся начальных классов. Применение визуальных опор активизирует мышление, облегчает понимание текста и помогает детям выделять ключевую информацию. Результаты исследования показывают, что визуальная поддержка способствует повышению уровня анализа текста, логического ответа на вопросы и формированию навыков смыслового чтения. Визуальный компонент выступает своеобразным мостом между словом и пониманием, превращая абстрактный текст в осмысленный образ.

Ключевые слова: читательская грамотность, визуальные материалы, изображения, начальная школа, понимание текста.

Abstract: This study explores the effectiveness of visual materials (pictures, diagrams, pictograms, graphic organizers) in assessing early-grade students' reading literacy. Visual support increases engagement, activates cognitive processing, and helps learners identify key ideas within a text. The findings indicate that the use of visuals during reading assessment significantly improves students' abilities to analyze the text, extract main concepts, and provide logical responses. Visual materials act as a bridge between printed words and meaning, turning reading from passive decoding into meaningful comprehension.

Keywords: reading literacy, visual materials, images, primary school, text comprehension.

Boshlang'ich sinf — bu so'zlar ilk bor jonlanadigan, harflar esa o'zining mo'jizasini namoyon qiladigan davr. Bola matnni o'qiydi, lekin hamma o'qigan ham tushunmaydi. O'qish savodxonligi — bu faqat harfni tovushga aylantirish emas, balki ma'noni his qilish, matn ortidagi fikrni tutib olish, savolga mantiqan javob bera olish demakdir.

Shu jarayonda vizual materiallar — rasm, diagramma, piktogramma, sxema — ruhga havo singari kiradi: ular matnni ko'rinarli qiladi, fikrga qo'shimcha qanot beradi. Bola uchun matn avval obrazga, so'ngra anglashga aylanadi. Rasmni ko'rgan o'quvchi nafaqat o'qiydi, balki tasavvur qiladi, voqeani ko'z oldida qayta quradi. Matnning mazmuniga yo'l topish osonlashadi.

Bugungi ta'lim vizual fikrlash asriga qadam qo'ygan. Jahon baholash tizimlari — PIRLS, PISA — matnni tushunish jarayonida multimodal (matn + rasm + grafik) ma'lumotni tahlil qila olishni talab qiladi. Shuning uchun o'qish savodxonligini baholashda vizual materiallardan foydalanish — zamon talabi, kelajakning ta'lim yondashuvi.

Vizual ko'mak — bu oddiy rasm emas; bu fikrlashni faollashtiruvchi trigger, o'quvchini matnga olib kiruvchi ko'prikdir. Rasm matnni ochadi, matn esa o'quvchini ichki izlanishga undaydi. Agar matn qorong'i xonaga o'xshasa, vizual material uning chirog'idir.

Vaqt oqmoqda, ta'lim o'zgarishda davom etmoqda. Ertaga biz raqamli tafakkurli, tez tahlil qiluvchi, matndan xulosa chiqaruvchi avlodni tarbiyalaymiz. Bugun esa ularga birinchi chiroqni yoqamiz — vizual ko'mak orqali.

Metodologiya — bu yo'l xaritasi. Tadqiqot davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholashda vizual materiallardan foydalanish jarayoni kuzatildi, tahlil qilindi va solishtirildi. O'quvchilarga matn berildi: biri rasm va vizual yordamlar bilan, boshqasi hech qanday vizual ko'maksan o'qidi. Bu yondashuv matnni tushunish darajasidagi farqni aniq ko'rsatish imkonini berdi. Vizual materiallardan foydalanish multimodal qabulni ishga soldi: rasm o'quvchining tasavvurini uyg'otdi, grafik va sxema esa ma'nodagi yoyiq tasvirni ixchamlashtirdi, matnni tuzilma sifatida ko'rsatdi. Savollar PIRLS mezonlariga tayangan holda tuzildi: o'quvchi matndan aniq javob topdi, keyin tahlil qildi, talqin qildi va baholadi. Jarayonda diagnostika va kuzatuv usullari qo'llanib, o'quvchining asosiy g'oyani ajratish, sabab-oqibatni tushunish, matn va vizual tasvir o'rtasidagi mantiqiy bog'lanishni topish ko'nikmalari o'lchandi. Olingan natijalar foiz ko'rsatkichlari orqali statistik tahlil qilindi, chunki fakt — his-tuyg'udan aniqroq gapiradi. Har bir o'quvchining javobi raqamga aylandi va bu raqamlar vizual materiallar matn anglash jarayonida qanchalik kuchli ta'sir ko'rsatishini isbotladi. Vizual materiallar o'quvchining matn bilan munosabatini o'zgartirdi: u faqat o'qimadi, balki ko'rdi, his qildi, anglash jarayonida faol qatnashdi. O'qish savodxonligini baholash jarayonida rasm matnga ko'prikdir bo'lib xizmat qildi, o'quvchi ongida ma'no shakllandi va fikr jonlandi.

Natijalar ko'rsatdiki, vizual materiallar o'quvchining matnni tushunish jarayonini sezilarli tezlashtiradi va chuqurlashtiradi. Rasm, diagramma yoki piktogramma taqdim etilgan

guruhdagi o'quvchilar matndan asosiy g'oyani ajratish, sabab–oqibatni aniqlash va mantiqiy xulosa chiqarish vazifalarini ancha yuqori darajada bajardilar. Vizual qo'llab-quvvatlashsiz o'qigan o'quvchilarning e'tibori asosan so'zlarning o'qilishida qolgan bo'lsa, vizual yordamlangan guruh mazmun bilan ishladi: matnni obrazga aylantirdi va fikrning harakatini ko'z oldiga keltira oldi. Statistik tahlil ham buni tasdiqladi — matnni tushunish ko'rsatkichlari vizual materiallar qo'llangan guruhda sezilarli oshdi. O'quvchilar rasm orqali voqeani tasavvur qilib, savollarga tez va ishonchli javob berdi. Ular matnga yaqinlashdi, matn ularga. Vizual implus fikrni uyg'otdi, tasavvurni faollashtirdi va o'qish jarayonini quruq o'qishdan ma'noli anglashga aylantirdi. O'quvchi matnni shunchaki o'qimadi — u bilan yashadi. Bu jarayon o'qish savodxonligining mohiyatini ko'rsatdi: ma'noni his qilish, mazmunni ko'ra olish, so'zdan g'oya tug'ish. Vizual materiallar o'qish jarayoniga yorug'lik olib kirdi — matnning ichidagi yashirin eshikni ochdi. O'qish endi majburiyat emas, kashfiyotga aylandi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anderson, R. C., Hiebert, E., Scott, J., & Wilkinson, I. (1985). *Becoming a Nation of Readers: The Report of the Commission on Reading*. Washington, DC: National Institute of Education.
2. Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (2002). *Preventing Reading Difficulties in Young Children*. Washington: National Academy Press.
3. OECD. (2019). *PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science*. OECD Publishing.
4. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (2021). *PIRLS 2021 Assessment Framework*. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
5. Jalolov, J. (2012). *Chet tillarini o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
6. Bakieva, G. (2020). *Boshlang'ich ta'limda matn ustida ishlash strategiyalari*. Toshkent: